

SANATORIUM BEATRIXOORD

APPELSCHA – HAREN

Door Harmke Brinksma-Veldhuizen, dochter van oud-Boijliger Fokke Veldhuizen op zijn beurt zoon van Andries Veldhuizen en Trijntje (roepnaam Trien) Oosterkamp, destijds wonende aan de Veurmansweg, werden we geattendeerd op een filmpje waarop beelden te zien zijn van de verhuizing van “Beatrixoord” Appelscha naar Haren. Harmke haar vader is destijds met TBC opgenomen geweest in “Beatrixoord”. Door de jaren heen zijn er diverse mensen, ook uit Boijl, opgenomen geweest. Reden om eens wat dieper in de geschiedenis van deze instelling te duiken, want wie kent de naam “Beatrixoord” eigenlijk niet in onze regio.

Van 1922 tot 1963 is “Beatrixoord” gelegen in de bossen aan de rand van het dorp Appelscha. Na sluiting in 1963 komt “Stellinghaven” (voor mensen met cognitieve beperkingen ten gevolge van dementie) in de voormalige panden van “Beatrixoord”. En in 1994 wordt op hetzelfde terrein ook nog gevestigd “Olmenes” (een gemeenschap voor volwassenen met een verstandelijke beperking die zorg, begeleiding en ondersteuning biedt.)

Wat is TBC?

Tuberculose (TBC) is een infectieziekte. Mensen krijgen tuberculose door een bacterie. Als de bacterie in je lichaam komt kun je ernstige infecties (ontstekingen) krijgen. De ziekte komt vaak voor in de longen en kan besmettelijk zijn. Tuberculose kan ook in de botten, lymfeklieren, wervels of andere delen van het lichaam zitten. Dan is het niet besmettelijk. Tuberculose is goed te behandelen. Het is na corona de meest dodelijke infectieziekte ter wereld. Bijna 1,5 miljoen mensen overlijden jaarlijks aan TBC. In ons land werd in 2022 bij ruim 600 mensen de diagnose TBC vastgesteld. (waarvan 384 patiënten met TBC in de longen en daarvan hadden 171 patiënten “open TBC”, de meest besmettelijke vorm. Zo’n 80 % komt uit landen waar tuberculose veel voorkomt, m.n. Eritrea, Marokko en Somalië).

Sanatoria.

Eind negentiende eeuw eist de ziekte steeds meer slachtoffers. De overheid blijft passief en daarom bundelen particulieren hun krachten. Met hulp van regentes Emma, die een zusje verliest aan de ziekte, komt het eerste sanatorium (“Oranje Nassau’s Oord”) van de grond in Renkum in wat tot dan een buitenverblijf is van Emma. In het noorden des lands is de Friese huisarts Pieter de Jager de stuwende kracht achter de uiteindelijke totstandkoming van een sanatorium voor verpleging van de “gewone” man en vrouw, voor mensen die zelf onvoldoende of geen geld hebben om te kuren. De verpleegprijs in het sanatorium moet laag zijn. Het oprichtingscomité krijgt een Friese state aangeboden van de familie Vegelin van Claerbergen. Vijf jaar na de oprichtingsvergadering, **in 1910**, opent het Fries Volkssanatorium de deuren in de “Heremastate” in Joure. Een jaar later zijn al 137 patiënten in Joure opgenomen. Na een aantal jaren blijkt de locatie toch minder geschikt: Rust is er ver te zoeken (naast een school met annex kermisterrein en een scheepswerf als burens). De grond is erg vochtig. Een olieslagerij, een timmerfabriek en de fabrieken van Douwe Egberts bevorderen de rust en de frisheid van de lucht zeker ook niet. Men gaat op zoek naar een andere locatie. Het wordt

Beatrixoord in Appelscha in 1922.

De locatie geeft de doorslag: Ver verwijderd van de bevolkingscentra (denk aan besmettingsgevaar), centraal in het noorden des lands, rustig en bosrijk. In deze heilzame omgeving zoeken in de jaren tussen 1922 en 1966 vele duizenden tuberculosepatiënten uit de provincies Groningen, Friesland en Drenthe genezing van hun ziekte. De naam "Beatrixoord" wordt een begrip in Noord-Nederland. De patiënten verblijven vaak jarenlang in paviljoens, de mannen strikt gescheiden van de vrouwen. Kinderen hebben een eigen paviljoen. De paviljoens liggen ver uiteen. Aanvankelijk zijn de mannen – en de vrouwenpaviljoens door een muur van hoog prikkeldraad van elkaar gescheiden. Zelfs leden van één gezin worden ondergebracht in verschillende paviljoens, mannen bij mannen, vrouwen bij de vrouwen en kinderen bij de kinderen. "Sanatorium Beatrixoord" is een gemeenschap, letterlijk en figuurlijk ver verwijderd van de buitenwereld. Het ontbreekt de patiënten aan elk vorm van privacy. De mensen leven dicht bij elkaar, soms vele jarenlang. Een streng regime leidt de minimaatschappij in goede banen en de huisregels worden strikt gehandhaafd. Studeren tijdens de verplichte rusttijd wordt zwaar bestraft. De represaille voor roken, drinken en het aangaan van relaties is onverbiddeijk: verwijdering uit het sanatorium.

In de loop der jaren veranderen de inzichten en mogelijkheden rond het behandelen van TBC-patiënten ingrijpend. Verpleging en verzorging blijven belangrijk, maar daarbij komt ook meer en meer de behandeling met meer chirurgische ingrepen en medicijnen. Langdurig verblijf verliest aan urgentie. De nabijheid van een groot wetenschappelijk medisch centrum krijgt hogere prioriteit. Het UMCG ('t Academisch Ziekenhuis in de volksmond) in Groningen is daarvoor de aangewezen voorziening. Het Ministerie van Volksgezondheid geeft in de vijftiger jaren haar goedkeuring voor de bouw van een nieuw sanatorium met 250 bedden

Beatrixoord in Haren in 1963 tot heden.

In het hoofdgebouw van het nieuwe Beatrixoord komt een beddenhuis voor vrouwen, mannen en kinderen. De gemiddelde verblijftijd van de tuberculosepatiënt in het sanatorium bedraagt één jaar. Een deel van het nieuwe gebouw wordt later in gebruik genomen voor de behandeling van een andere longaandoening dan tuberculose, namelijk voor astmapatiënten. Astma waar men lange tijd een psychische oorzaak aan verbond, terwijl men nu weet dat er vooral lichamelijke oorzaken aan ten grondslag liggen. Ook kent de instelling nu een behandel- en revalidatieafdeling voor o.a. verkeersslachtoffers. De samenstelling van de patiëntenpopulatie is sterk veranderd in vergelijking met het verleden. Niet langer zijn de patiënten voornamelijk afkomstig uit de regio, maar de tbc-patiënten komen nu voor een groot deel uit Afrika, het Midden- Oosten, de voormalige Sovjetrepublieken en (Zuidoost)- Azië.

Met dank aan Harmke Brinksma voor de tip en toestemming van het Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven plaatsen we hier de link naar het filmpje: (Wie weet ziet u nog bekenden 😊)
<https://www.filmbankgroningen.nl/archief/av7545/>

Dorpsarchief Boijl, Jan Veldhuizen, maart 2024.
www.dorpsarchiefboijl.nl